

Ülviyyə Vahid qızı Niftəliyeva

UOT:330.001.59; JEL: M19.

İnnovativ biznes prosesinin təkmilləşdirilməsinin beynəlxalq təcrübəsi

Xülasə

Məqalədə innovasiya fəaliyyətinin iqtisadi mahiyyəti, müəssisənin innovativ fəaliyyətinin idarə edilməsi prinsipləri və funksiyaları nəzərdən keçirilmiş, innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması və tənzimlənməsi metodları araşdırılmışdır. Müəllif tərəfindən xarici ölkələrdə vergi güzəştlərinin tətbiqi xüsusiyyətləri müəyyən edilmiş, inkişaf etmiş ölkələrdə innovasiya fəaliyyətinin tənzimlənməsi yolları əsaslandırılmış, yeni məhsulların hazırlanması və mənimsənilməsi problemlərinin aradan qaldırılması ilə bağlı müvafiq təkliflər verilmişdir.

Açar sözlər: innovativ biznes prosesi, innovasiya fəaliyyəti, beynəlxalq təcrübə, vergi güzəştləri, innovativ məhsul.

Giriş

Zəngin iqtisadi resurslardan səmərəli istifadə əsasında Azərbaycanda reallaşdırılan uğurlu iqtisadi siyasətin nəticəsi olaraq sənayeləşmə prosesi daha geniş vüsət almışdır. Ölkədə neft-qaz strategiyasının uğurla reallaşdırılması dayanıqlı maliyyə resursları formalaşdırmış və beləliklə də mövcud sənaye potensialından səmərəli istifadənin imkanlarını xeyli genişləndirmişdir. İnnovativ inkişafa keçid şəraitində Azərbaycanda sənaye siyasətinin uğurla həyata keçirilməsi əlverişli biznes mühitinin, sağlam investisiya iqliminin, ixtisaslı kadr və institusional potensialların, yenilənmiş enerji və nəqliyyat infrastrukturunun, beynəlxalq bazarlara çıxış, habelə geniş maliyyə imkanlarının mövcudluğu ilə əlaqədardır [1, s.284]. Sənaye müəssisələrində innovasiyanın tətbiqi nəticəsində o, səmərəliliyin, məhsuldarlığın, keyfiyyətin və rəqabət mövqeyinin artırılması sayəsində fəaliyyət nəticələri və artım ilə əlaqələndirilir. Müəssisələr özlərinin bazar paylarını artırmaq və artımlarını təmin etmək məqsədilə innovasiyalara fəal səy göstərirlər. Bununla yanaşı, innovasiyalar heç də həmişə istənilən nəticəni vermir və mənfi nəticələrə səbəb ola bilər. İnnovasiyaların nəticələrini proqnozlaşdırmaq üçün bir çox müxtəlif metodlardan: bir sıra iqtisadi nəzəriyyələrdən, riyazi düsturlardan, idarəetmə strategiyaları və kompüterləşdirilmiş biznes modellərindən istifadə olunur. Uğurlu innovasiya fəaliyyəti məhsuldarlığın artmasına səbəb olur, iqtisadiyyatda rifahın artmasının əsas mənbəyi sayılır. Elmi tədqiqat xərcləri və resursların əlçatanlığı, insan potensialının inkişafı, kapital, infrastruktur və texnoloji inkişaf kimi müxtəlif amillər müəyyən bir zamanda və müəyyən bir ölkə üçün innovasiyanın stimullaşdırılmasının nə qədər əlverişli və effektiv olduğunu ölçmək üçün istifadə olunur.

İnnovasiya fəaliyyətinin iqtisadi mahiyyəti

İnnovasiya fəaliyyəti yeni biliklərə, yeni məhsul və xidmətlərə, texnologiyalara müraciətdir [2, s.81]. İnnovasiya fəaliyyəti və onun idarə edilməsi məhsul strategiyasının formalaşması, dəyər, məhsuldarlığın artması və nəticədə biznesin böyüməsi kimi iqtisadi kateqoriyalara təsir göstərir. Bununla yanaşı, biznesin böyüməsi o qədər də asan deyil: global və ya tənzimlənən bazarlardan yeni innovasiyaların ən yaxşısı ola biləcək yeni rəqiblərin ortaya çıxması nəticəsində bir çox bazarlar getdikcə daha çox rəqabətqabiliyyətli olurlar. Beləliklə, menecer riski başa düşməli və qəbul etməli, məhsuldarlığı ölçməli və innovasiyalar tətbiq etməlidir. Rəqabətli qalmaq üçün bu gün şirkətlər rəqiblərindən daha yaxşı və ya daha ucuz məhsul və ya xidmətlər təqdim etməkdən daha çox iş görməlidirlər [3, s.172]. Həm də

onlar funksiyalar və ya əlaqəli xidmətlər əlavə etməli, məhsuldarlığı artırmalı və qiymətləri daha tez endirməlidirlər. Onlar daha sürətli olmalı, yeni istehsal xətləri başlamalı, böyüməli, tamamilə təkmil bazarlar yaratmalı və vençur strategiyasını inkişaf etdirməlidirlər. İnnovasiya menecmenti müştərilərin tutulması və biznes modellərinin mənimsənilməsi kimi innovasiyaların tərəqqisinin təhlili, monitorinqi və empirik qiymətləndirilməsi ilə əlaqədardır. Bu həm yeni başlayan şirkətlər üçün, həm də yeni qurulmuş şirkətlər çərçivəsində yeni məhsullar və ya biznes prosesləri üçün ədalətlidir [4, s. 46]. Termin olaraq innovasiya fəaliyyəti müxtəlif elmi ədəbiyyatda kifayət qədər geniş nəzərdən keçirilir [5, s.67]. Ancaq bugünkü iqtisadi vəziyyətdə bu fəaliyyət xüsusi bir məna kəsb edir.

Müəssisənin innovativ fəaliyyətinin idarə edilməsi prinsipləri və funksiyaları

Hesab edirik ki, müəssisənin innovativ fəaliyyətinin idarə edilməsi prinsiplərini və funksiyalarını nəzərdən keçirmək üçün müəssisədəki innovasiyaların həyat dövrünü də qeyd etmək vacibdir. Əslində innovasiya prosesi biznesi həyata keçirir. Buna görə bu prosesin idarəetmə sistemi onun bütün mərhələlərini əhatə etməli, balanslı və müəssisənin əsas strateji hədəfinə tabe olmalıdır. İdarəetmə sistemi innovasiya prosesinin bir, hətta əsas mərhələsinə yönəldilsə belə təsirli olmayacaqdır. Əslində, belə bir idarəetmə mexanizminin formalaşdırılması bir layihədir və hər hansı bir layihədə olduğu kimi, əvvəlcə məqsəd qoymağı, ikincisi, idarəetmə mexanizmini konkret addımların siyahısı və ardıcılığına qədər seçib əsaslandırmağı ehtiva edən dəqiq strategiyaya malik olmaq lazımdır. Bütün bunlar sənaye müəssisəsinin innovasiya fəaliyyətlərinin müntəzəm idarəetmə sisteminin yekun formalaşması üçün əsasdır.

Bir çox müasir Qərb alimləri hesab edirlər ki, ənənəvi idarəetmə təcrübəsi yaranış və yenilik prosesinə az kömək edir. Demək olar ki, bütün müasir innovasiya idarəetmə modelləri innovasiyanın özünə qarşı hərəkət edir. Effektiv innovasiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin təməl şərti innovasiya mühitinin sosial (sosial-iqtisadi və ya sosial-mədəni) sistemi üçün əlverişli şəraitin: innovasiyanın (innovativ potensialın) yaradılmasını və həyata keçirilməsini təmin edən xarici mühitin (innovasiya iqliminin) və daxili mühitin yaradılmasıdır. Ətraf mühit amilləri yeni institusional strukturların yaradılması və transformasiyası, onların funksiyalarındakı dəyişikliklər, işləyən modellər, eləcə də digər institusional strukturlarla qarşılıqlı təsir mexanizmləri ilə əlaqələndirilir [6, s.145].

İnnovativ fəaliyyət, müxtəlif mənbələrin cəlb edilməsi ilə əlaqədardır, bunlardan başlıcası həm tədqiqat, həm də layihə, texnoloji və yeni məhsullar və ya xidmətlər istehsalının geniş miqyasda mənimsənilməsi ilə əlaqəli digər işlərə sərf olunan investisiya və vaxt xərcləridir. Eyni zamanda, bütöv innovasiya sisteminin əsas komponenti şəxsdir [7, s.169-173]. İnsanın məqsədlərinin, ideallarının və mənafeələrinin dəyişdirilməsi yeni istehsal dəyərlərinin inkişafına, ictimai istehsaldakı adekvat və ya qeyri-adekvat dominant quruluşuna kömək edir. Bir fenomen kimi innovasiya sistemi ya müəssisədə yeniliklərin yaradılması və mənimsənilməsi üçün ayrıca bir vasitə ola bilər, ya da ictimai istehsalın ayrıca bir sahəsi olaraq ortaya çıxan və funksional olaraq iqtisadiyyatın innovativ inkişafının təmin edilməsinə yönəlmiş unikal vahid sistem - milli (regional) innovasiya sistemi ola bilər. Bu vəziyyətdə sosial həyatın mikro və mezo səviyyələrində bütün sosial dəyişikliklərin və transformasiyasının məcmusu, innovasiya prosesinin faktiki sosial effektivliyi (sosial, o cümlədən iqtisadi, istehsal və digər problemlərin həllinə kömək edən bir tədbir kimi) təhlilin xaricində tapılır. İnnovasiya prosesi subyektlərinin qarşılıqlı təsirinin səmərəliliyi də nəzərə alınmır [8]. Bu fenomen bir bölmə, proses və ya texnologiya ilə məhdudlaşmaqdan, təşkilat daxilində baş verdikdə innovasiyanın ən yaxşı şəkildə işlədiyinə dair kifayət qədər sübutlar ortaya çıxır. Eynilə, bəzi alimlər innovasiyanın aşağıdan yuxarıya doğru yanaşmasının yuxarıdan aşağıya doğru ilə müqayisədə daha yaxşı işlədiyinə inanmaq üçün əsasların

olduğunu qeyd edirlər. İnnovativ layihələrin işini dəstəkləmək üçün yüksək inkişaf etmiş bazar iqtisadiyyatı olan ölkələr tərəfindən hazırlanmış bir sıra mexanizmlər mövcuddur. Bunlar aşağıdakı prinsipləri nəzərə alaraq işlənilib hazırlanmış effektiv iqtisadi və inzibati mexanizmlərdir:

- ☞ İnnovativ sahələrdə vəziyyətin dövlət tərəfindən qiymətləndirilməsi üçün adekvat, əsaslı və dinamik alqoritm. Qiymətləndirmə mövzusu: yüksək texnologiya və texnoloji tərəqqinin məhz hansı xüsusi uğurlarını hazırda əsas hesab etmək olar?
- ☞ Müvafiq hüquqi aktlarla dəstəklənən innovativ sənaye sahələrinin dövlət tərəfindən əhəmiyyətli, etibarlı, qanunvericilik, siyasi və iqtisadi dəstəyi;
- ☞ Rəsmi əsaslarla, yerli məmurların və vəzifəli şəxslərin iştirakı olmadan avtomatik dəstəklənən dövlət dəstəyi tədbirlərinə başlamaq.

Xarici ölkələrdə vergi güzəştlərinin tətbiqi xüsusiyyətləri

Vergi güzəştləri olduqca vacib rol oynayır, çünki onlar dövlətin maraqlandığı korporativ fəaliyyət sahələrini xüsusi olaraq hədəfə alırlar. Bu üstünlüklər çox vaxt elmi-texniki işləmələrin, işgüzar fəaliyyətin və innovativ biznesin ixrac komponentinin stimullaşdırılmasına yönəldilmişdir. Adətən bu üstünlüklər kiçik biznesə münasibətdə istifadə olunur. Vergi güzəştinin verildiyi avadanlıqların istismara verilməsi ilə birlikdə verilə bilər. Vergi güzəştdən yararlanmaq hüququ qanunla təsdiq edilmişdir. Sahibkarlara onun verilməsinin məqsədəuyğunluğunu sübut etməyə ehtiyac yoxdur. Avtomatik tətbiq olunan belə güzəştin miqdarı Yaponiyada tətbiq olunan avadanlıqların (avadanlıq və elektronika) qiymətinin 5,3% -i, Kanadada 10- 15% (məbləğ bölgədən asılıdır: daha az və ya az inkişaf etmişdir), İngiltərədə 50% (əməliyyatın ilk ilində tətbiq olunur), İrlandiyada - 100%. ABŞ-da enerji sektorundakı avadanlıqlara oxşar investisiya güzəşti tətbiq olunur.

Xaricdə vergi güzəştlərinin iki növü var - artım və həcm. Həcm güzəşti xərclərin həcminə mütənasib güzəşt verməsi ilə xarakterizə olunur. O, ABŞ, Kanada, Böyük Britaniya, İsveç, Belçika, İtaliyada istifadə olunur. Eyni zamanda, ETTKİ xərcləri (100%) bütövlükdə vergi tutulan şirkətlərdən tutulur. Avstraliyada eyni güzəşt 150% dərəcəsi ilə tətbiq olunur. Enerji sektoru müəssisələri üçün bəzi digər ölkələrdə (Hollandiya, Avstriya, Norveç və Malayziya) ETTKİ xərcləri vergitutmadan əvvəl tamamilə ümumi xərclərdən xaric edilmişdir. ETTKİ xərclərinin artmasına əsaslanaraq vergi güzəştlərinin digər növü müəyyənləşdirilir. Artım əvvəlcədən müəyyən edilmiş dövr və ya baza ilinin orta kəmiyyəti ilə müqayisədə hesablanır. Belə bir güzəşt əvvəlcədən hazırlanmış hesablamlar zamanı etibarlıdır. Ən böyük artım güzəşti- 50% Fransada verilir. Bununla birlikdə, onun miqdarı ildə 5 milyon dollardan çox ola bilməz. Bəzi ölkələrdə (ABŞ, Kanada, Tayvan və Yaponiya) oxşar 20% həcmində güzəşt əldə edilə bilər. Bütün ölkələrdə, istisnasız olaraq, əlavə güzəşt hesablanarkən bir sıra məhdudiyyətlər mövcuddur.

Bəzi dövlətlər şirkətlərə hər iki növ: həm həcm, həm də artım güzəştinə təqdim edir. Fərqli xərclər üçün. Məsələn, ABŞ-da özəl sektorda əsaslı elmi tədqiqat xərclərinin maliyyələşdirildiyi zaman vergi güzəştlərinin aşağıdakı birləşməsi tətbiq olunur: artım güzəşt həcm güzəştinə əlavə olunur (20%). Əksər ölkələr ETTKİ-yə vergi güzəştlərinə uyğun olaraq vergilərin silinməsi üçün ən yüksək həddi müəyyən etdilər. Cənubi Koreyada və Yaponiyada bu cür silinmə şirkətin ümumi vergisinin 10%-dən çox ola bilməz, bu ən aşağı göstəricidir. Kanada, İspaniya və Tayvan üçün bu, müvafiq olaraq 75%, 35%, 50%-dir. Hollandiya, Avstraliya, Fransa, İtaliyada vergi güzəştlərinin həddi dəyər üzrədir. İngiltərədə innovativ startaplar üçün mənfəət vergisi 1%-ə (adi 20% -dən) endirilə bilər. Eyni zamanda bu tip müəssisə üçün vergi tutulmayan investisiyaların tavanı 150 min lirəyə və ya 50% qaldırılmışdır. Həmçinin, uzunmüddətli investisiyaları olanlar üçün yenidən investisiya

qoyuluşundan vergi tutulur və kapital artımına endirilir. Şirkətlər tərəfindən cəlb edilmiş fondlar üçün 1 milyon funt sterlinq vergi limiti qaldırıldı. Əgər şirkətin 10 milyon funt sterlinq və ya daha çox əsas aktivi varsa. Hökumət qrantlarını ödəmək üçün innovasiya sahəsində çalışan yeni başlayan şirkətlərə 50 milyon funt sterlinq ayrılıb.

Əgər elmi-tədqiqat xərclərinin ən yüksək göstəricisi əvvəlki dövrdə keçilməyibsə, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinə vergi tutulan gəlirləri vergi güzəştləri qaydasında 20% azaltmağa icazə verilir. Başqa bir yolla da getmək olar: vergi ödənişlərini tədqiqat və işləmələrə xərclənən məbləğin 6%-i qədər azaltmaq olar. Belə azalma şirkətin ümumi vergi xərclərinin 15%-dən çox ola bilməz. Vergi tutulan mənfəətdən digər elmi-tədqiqat müəssisələri ilə hesablaşmalara girən firmaların xərclərini və ya ümumiyyətlə elmi-texniki fəaliyyətlə əlaqəli olan xərcləri çıxarmaq da mümkündür. Amortizasiya xərcləri ilə qarşılıqlı əlaqəli vergi güzəştlərinin tətbiqi praktikasını mövcuddur. Bütün bu tədbirlər tək-cə konkret sahələrin inkişafı üçün deyil, sürətlə inkişaf etmək, bu sahələrdə investisiya fəaliyyətinin ümumi stimullaşdırılması və elmi-tədqiqat işlərinin təşviqi üçün istifadə olunur.

İnkişaf etmiş ölkələrdə innovasiya fəaliyyətinin tənzimlənməsi yolları

İnkişaf etmiş ölkələrdə istehsal aktivlərinin ən sürətli yenilənməsi üçün stimullaşdırıcı avadanlıqların sürətlə yenilənməsidir. Məsələn, ABŞ-da ETTKİ üçün istifadə olunan alətlər və avadanlıqlar üzrə istifadə müddəti 4 ildən 10 ilədək olan amortizasiya müddəti 5 il müəyyən edilmişdir. Enerjiyə qənaət edən avadanlıq və sistemlərdən, eləcə də ətraf mühitə zərər verməyən və ətraf mühitin idarə olunmasını təşviq edən avadanlıqlardan istifadə edən şirkətlər üçün Yaponiyada oxşar sürətləndirilmiş amortizasiya sistemi tətbiq edilmişdir. Xaricdə sürətlənmiş amortizasiyanın fərqli dərəcələri tətbiq olunur. Ən böyük faiz 50%, ən kiçik isə 10%-dir. Lakin əksər hallarda dərəcə 15 -18% arasında dəyişir. İngiltərədə innovasiya sektorundakı firmalara əməliyyatın ilk ilindən sonra texniki avadanlıqların tam dəyəri ilə silinməsinə icazə verilir. Almaniyada isə ilk il ərzində ETTKİ üçün istifadə olunan bu cür avadanlıqların dəyərinin 40%-i silinə bilər. İsveçdə silinmə sistemi, ilk ildə ən az dəyəri üç ilədək xidmət müddəti olan avadanlıqları və sonrakı 4-5 illərdəki bütün digər avadanlıq və maşınları silməyə imkan verir. Fransada şirkətlər sürətləndirilmiş sxemə uyğun olaraq ən vacib avadanlıq növlərini: məlumat, ekoloji və enerjiyə qənaət təyinatlı növlərini silmək imkanı əldə edirlər.

İnnovasiya fəaliyyətini aktivləşdirmək üçün aparıcı dövlətlər kadrların hazırlığına çox diqqət yetirirlər. Fransada mütəxəssislərin hazırlanması xərclərinin artımının dördü biri vergilərdən azad edilir. İşsizliyin yüksək olduğu bölgələrdə bu xərclərə ümumiyyətlə vergi tutulmur. Bundan əlavə, ETTKİ-nin stimullaşdırılması üçün dövlət zəmanətlərindən istifadə olunur, perspektivli sahələrdə işləyən şirkətlərə ucuz uzunmüddətli kreditlər verilir. ABŞ hökumətinin rəsmi sənədlərində elmi və texnoloji sahəyə qoyulan investisiyalar "gələcəyə yatırımlar" adlanır və ETTKİ-nin bütün sahələrinin inkişafı bütövlükdə strateji milli maraqlara uyğun hesab olunur. İnkişaf etmiş ölkələrdə ETTKİ xərclərinin ÜDM-də xüsusi çəkisi 2009-cu ildə: Almaniyada 2.26%, ABŞ-da 2.55%, Fransada 2.05%, İngiltərədə 2,05%, İtaliyada 1,13 % olmuşdur. ABŞ hökumətinin elmi-tədqiqat sferasına xərcləri hər il 10% artır. Aparıcı dövlətlər innovasiya sferasının dövlət tənzimlənməsi üçün innovasiyaların qorunması və onların sürətlə həyata keçirilməsi məqsədilə dövlət ticarət-valyuta tənzimlənməsində ifadə olunan proteksionizm siyasətini də tətbiq edirlər.

1987-ci ildə Reyqan administrasiyası ABŞ Elektron Sənayesi Assosiasiyasının təqdimatı ilə Yaponiyadan ABŞ bazarına gətirilən bir çox növ elektron məhsulun dəyərinin 100% -dən vergi aldı. Bu gün innovativ fəaliyyətin həyata keçirilməsi tək-cə ayrı-ayrı müəssisələrin deyil, bütövlükdə təsərrüfat subyektlərinin inkişafının prioritet istiqamətinə çevrilir [9, s.116]. Əvvəla bu, müəssisənin üzvləşdiyi bütün problemlərin həllinə innovativ

yanaşma sayəsində bazarda sabit bir mövqedir. Nəticədə mövcud iş yerlərinin çeşidi qorunacaq və onların məşğulluğu təmin ediləcək, həqiqi mənada iş yerlərinin sayı artacaq. Yuxarıda göstərilənlərə əlavə edilməlidir ki, müəssisənin innovativ fəaliyyətə artan diqqəti ilə müəssisənin istənilən səviyyəsində və istənilən həlqəsində, o cümlədən onun və onun bölmələrinin idarə edilməsində bütün struktur komponentlərinin davamlı təkmilləşdirilməsi üçün şərait yaradılır.

İnnovasiyaların tətbiqi prosesləri çox vaxt idarəetmə strukturunun [10,s174] təşkilati bölmələri və müəssisənin istehsal strukturunun elementləri arasında səpələnir. Üstəlik, yeniliklərin tətbiqi üsulları ilə bu proseslərin həyata keçirilməsi formaları arasında açıq bir uyğunsuzluq müşahidə edilir. İnnovasiyaların mənimsənilməsi və tətbiqi zamanı idarəetmənin təşkilati strukturundakı dəyişikliklərin istehsal strukturundakı dəyişikliklərə uyğunluğunu müəyyənləşdirmək vəzifəsi praktiki olaraq araşdırılmamışdır[11, s.116]. İnnovativ məhsulun istehsalı üçün dəyişdirilməli olan istehsal strukturunun elementlərinin tərkibini, habelə bu elementlərin dəyişmə dərəcəsini müəyyən etmək üçün innovasiyaların yenilik dərəcəsinə dair araşdırma aparılmalıdır. Ekspert qiymətləndirmə metoduna əsaslanaraq innovasiyanın yenilik dərəcəsinin öyrənilməsi tövsiyə olunur. Bu vəziyyətdə, xüsusi olaraq yaradılan ekspert qrupu innovativ məhsulu istehsalı artıq müəssisədə həyata keçirilən müəyyən etalon bir məhsul müqayisə edir. İnnovativ məhsul mərkəzi [10] - məhsulun həyat dövrü daxilində kompleks işlərin həyata keçirilməsinə yönəldilmiş bölmələrin ayrıca bir məcmusudur. Müqayisə zamanı əldə edilən məlumatlar əsasında mütəxəssislər hər parametrlər üçün innovativ məhsulun yenilik dərəcəsini qiymətləndirirlər.

İstehsal prosesinin innovativ məhsula uyğunluğuna dair ekspert qiymətləndirmələri apararkən mütəxəssislər innovativ məhsulun istehsal texnologiyası parametrlərindəki bir dəyişikliyin istehsal prosesi parametrlərinə necə təsir edəcəyini qiymətləndirirlər. İstehsal texnologiyasının hər bir parametri üçün ekspert qiymətləndirməsi aparılır, bundan sonra istehsal texnologiyasının parametrlərindəki müəyyən dəyişikliklərin təsiri altında istehsal prosesindəki dəyişiklik dərəcəsi müəyyən edilir. Başqa sözlə, innovasiya sahəsindəki müasir idarəetmə konsepsiyası daha doğru olaraq innovasiya adlanır. İnnovasiya fəaliyyətini idarə edərək yalnız müəyyən bir anda qazanc əldə etmək məqsədinə yönəlmək deyil, həm də onun qorunması və sonrakı artım perspektivlərini hazırlamaq lazımdır. Bu məqsədlə müəssisənin ən məqbul inkişaf strategiyalarını təhlil etmək, proqnozlaşdırmaq və strateji planlaşdırmağı tövsiyə etmək və müəssisənin davamlı inkişafına töhfə verəcək böhran vəziyyətlərinin yaranmasının qarşısını almaq üçün dəyişiklik tələb edən ən əhəmiyyətli məqamları müəyyən etmək tövsiyə olunur.

Yeni məhsulların hazırlanması və mənimsənilməsi problemləri və onların aradan qaldırılması yolları

İnnovativ məhsul bazara çıxdıqları anda yalnız mövcud və potensial istehlakçılar tərəfindən onun formalaşmalı olan ehtiyaclarına cavab verməlidir, innovasiyalar istehlakçıların istəklərini gözləməli, eləcə də belə məhsullar alıcının mövcud ehtiyacını daha yüksək keyfiyyət səviyyəsində təmin etməyə imkan verən xüsusiyyətlərə malik olmalıdır. Bir qayda olaraq, müəssisələr yeni məhsulların hazırlanması və mənimsənilməsi sahəsində aşağıdakı çətinliklərlə üzləşirlər:

- ⇒ innovasiyaların hazırlanması və tətbiq edilməsinin məqsədəuyğunluğunu müəyyənləşdirmək;
- ⇒ risklərin idarə edilməsi (maliyyələşdirmə, müddətlərə riayət olunması, istehsal səhvlərinin baş vermə ehtimalı);
- ⇒ innovasiyanın maliyyələşdirilməsi;

- ⇒ innovativ məhsulların hazırlanması və istehsal mərhələlərinin yerinə yetirilməsi vaxtının planlaşdırılması;
- ⇒ məhsul dizaynının gözlənilən müştəri ehtiyaclarına uyğun gəlməməsi ehtimalının müəyyən edilməsi;
- ⇒ müəssisədə innovativ biznes proseslərinin hazırlanması və tətbiqi;
- ⇒ əvvəllər həyata keçirilmiş istehsal proseslərinin yeni şərtlərə uyğunlaşdırılması;
- ⇒ istehsal dövrünün bütün mərhələlərində keyfiyyətin idarə edilməsi metodlarından istifadə;
- ⇒ son məhsula həddən artıq səviyyəyə qiymət qoymaq istəyindən qaçmağa çalışmaq;
- ⇒ innovativ məhsul istehsalı üçün material və kompleksləşdirici məmulat tədarükçülərinin seçilməsi;
- ⇒ müəssisə işçilərinin dəyişikliklərə dözümsüzlüyünün meydana çıxması.

İnnovasiya fəaliyyətini idarə edərkən yalnız müəyyən bir zamanda qazanc əldə etməyə deyil, həm də qazancın qorunub saxlanmasına və sonradan artırılmasına diqqət yetirmək lazımdır. Bu məqsədlə, müəssisənin davamlı inkişafını etməyə və böhran vəziyyətlərinin qarşısını almağa imkan verən fəaliyyətlərin təhlilini aparmaq və müəssisənin gələcək inkişafının strateji planlaşdırılması məsləhət görülür [12, s.464]. Bu gün istehsalın səmərəliliyinin və məhsulun rəqabət qabiliyyətinin artmasına təsir edən innovativ layihələr həyata keçirilərkən innovasiya sferasının inkişafı üçün rəşional strategiya və prioritetlərin seçilməsi iqtisadiyyatın innovasiya sektoruna dövlət dəstəyinin prioritet vəzifələrindən biridir. Müasir beynəlxalq standartlara uyğun olaraq, innovasiyaları planlaşdırmaq və innovativ prioritetləri müəyyən etmək üçün müəssisə öz strategiyasına uyğun prosesdən istifadə etməlidir. Bazarda bir yenilik təqdim edildikdə müəssisə idarəetmə şərtlərini dəyişdirir və müəssisə və ya bazar üçün yeni olan innovativ strategiya variantlarını işləyib hazırlayırlar. M.A.Qusakovun məqaləsində [13,s.36-41] innovasiya strategiyasının seçilməsinin əsaslandırılması araşdırılır. Müəllif elmi-texnoloji prioritetləri üzə çıxarır, innovativ sistemin və elmi potensialın formalaşmasının əsas sahələrini müəyyənləşdirir, elmi-innovativ prosesin məkan təşkilinə yanaşma təklif edir.

Müəssisədə hazırlanan innovativ strategiyanın variantlarına bütün əsas texniki-iqtisadi göstəricilərin hesablanması daxil edilməlidir, bunların müqayisəsi müəssisənin innovativ inkişaf imkanlarının kəmiyyət və keyfiyyətə qiymətləndirilməsinə imkan verəcəkdir. Müəssisənin innovativ strategiyasının variantları bir neçə ildən 10 ilə qədər və ya daha çox uzun müddəti əhatə etməlidir. Belə ki, yeni innovativ strategiyaya keçid müəssisə idarəçiliyinin və istehsalının bütün səviyyələrinə təsir etdiyinə görə biznes prosesi modelinin qurulması yolu ilə biznes proseslərinin vizual şəkildə təqdim edilməsi biznesin idarə edilənliyini artırmağa və rəhbərliyi müəssisədəki real vəziyyət barədə dərhal məlumatlandırmağa imkan verəcəkdir.

Nəticə

Biznes proseslərinin modelləşdirilməsi dedikdə, bölmələr tərəfindən həyata keçirilən proseslərin təsviri və bölmələrin öz aralarında qarşılıqlı təsiri, funksiyaların və informasiya axınlarının bölüşdürülməsi və s. özündə birləşdirən müəssisənin qrafik modelinin qurulmasına yönəlmiş fəaliyyət başa düşülür. Belə qənaətə gəlmək olar ki, müəssisələrdə innovativ biznes proseslərinin modelləşdirilməsi nəticələrindən istifadənin əsas imkanları bunlardır: müəssisənin bütün biznes proseslərinin aydın təsviri, müəssisənin rəhbərliyinə həyata keçirilən proseslərə nəzarət etməyə və onların effektivliyini təhlil etməyə imkan verən prosesin əvvəldən axıra qədər vizual şəkildə təqdim edilməsi; müəssisənin bölmələri və ayrı-ayrı vəzifəli şəxsləri arasında məsuliyyətin dəqiq bölüşdürülməsi, funksiyaların təkrarlanmasının aradan qaldırılması; biznes prosesi modelini iki variantda qurmaq imkanı:

sənəd dövryyəsinin həyata keçirilməsində, bölmələr və ayrı-ayrı vəzifəli şəxslər arasında vəzifələrin bölüşdürülməsində "problemlərin" aşkara çıxarılması üçün "olduğu kimi" və "lazım olduğu kimi"; biznes proseslərini avtomatlaşdırılması imkanı; proseslər arasındakı qarşılıqlı əlaqənin qurulması, bir prosesin digərinə təsir dərəcəsi. Yeni fəaliyyət istiqamətinin inkişaf etdirilməsində bölmələr arasında hüquqların, vəzifələrin və səlahiyyətlərin dəqiq şəkildə bölüşdürülməsi imkanı.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycanın iqtisadi inkişafının Heydər Əliyev strategiyası. Bakı, "Şərq-Qərb", 2019.
2. Нещерет А.К. Общие координаты инновационного развития в условиях Евразийской интеграции. Управленческое консультирование. 2011. № 2.
3. Никифорова С.В., Совершаева С.В. Проблемы развития современных инструментов маркетинговых коммуникаций в России. Коммерция и маркетинг в инновационном развитии России. Сб. докладов Научной сессии профессорско-преподавательского состава и аспирантов кафедры маркетинга СПбГЭУ по итогам НИР за 2012 г., Санкт-Петербург. СПбГУЭ, 2013 - с. 171-174.
4. Каплиев М.Е. Управление комплексным использованием экономических ресурсов и инновационной деятельностью с применением естественнонаучных и инженерных методов. Вестник Южно-Российского государственного технического университета. 2013. № 4.
5. Мещеряков Г.В. Механизм управления инновационной деятельностью субъектов предпринимательства и алгоритм его реализации//Экономическое возрождение России. 2013. № 3 (37).
6. Косинцева Ю.Ф. Особенности объекта управления в инновационной деятельности. Вестник Северо-Кавказского федерального университета. 2013. № 2 (35).
7. Мирославская М.В. Проблемы развития креативных индустрий Санкт-Петербурга. Трансформация социально-экономического пространства регионов России: вопросы теории и практики. Материалы Всероссийской научно-практической конференции 20-21 декабря 2012 г. ИПРЭ РАН, СПб.:ГУАП, 2012.
8. Косинцева Ю. Ф. Инновационные процессы в социальной практике местного сообщества. Ставрополь: ОАО «Альфа Принт», 2012.
9. Нещерет А.К. Инновационные возможности ЕвразЭС в условиях модификации мировых инвестиционных потоков. А.К. Нещерет. Сборник материалов по Евразийскому научному форуму «Наука и образование современной Евразии: традиции и инновации», 24-28 октября 2011 г. МИЭП СПб, 2011.
10. Аристархова М.К., Карпов А.А. Методика управления влиянием инновационной деятельности на оргструктуру и производственную структуру предприятия//Вестник Уфимского государственного авиационного технического университета. 2013. Т. 17. № 4.
11. Федина Е.А. Проблемы стратегического управления инновационной деятельностью предприятия//Фундаментальные и прикладные исследования в современном мире. 2013. Т. 2. № 04 (04).
12. Мирославская М.В. Анализ проблемной ситуации моделирования бизнес-процессов на инновационных предприятиях. Экономика и предпринимательство. 2014. №6.
13. Гусаков М.А. Модернизация научно-инновационного процесса. Экономика и управление. № 10.2009.

Ульвия Вахид кызы Нифталиева
Международный опыт совершенствования инновационного бизнес-процесса
Резюме

В статье рассматриваются экономическая сущность инноваций, принципы и функции управления инновационной деятельностью предприятия, а также методы стимулирования и регулирования инноваций. Автором определены особенности применения налоговых льгот в зарубежных странах, обоснованы пути регулирования инновационной деятельности в развитых странах, внесены соответствующие предложения по решению проблем разработки и освоения новых продуктов.

Ключевые слова: *инновационный бизнес-процесс, инновационная деятельность, международный опыт, налоговые вычеты, инновационный продукт*

Ulviyya Vahid Niftalieva
International experience of improving the innovative business process
Summary

The article reviews the economic essence of innovation, the principles and functions of managing the innovation activity of the enterprise, and the methods for promoting and regulating innovation. The author defines the peculiarities of the application of tax incentives in foreign countries, substantiated the ways of regulating innovation activities in developed countries, and made appropriate proposals to address the problems of developing and mastering new products.

Keywords: *innovative business process, innovation activity, international experience, tax deductions, innovative product*

Elmi redaktor: i.f.d., dos. Y.Məmmədov

Daxil olub: 04.11.2019.

Çapa qəbul olunub: 07.11.2019.